

2.3. Kutsekoolid ja tehnikumid (1941–44)

A. Kennik

Saksa okupatsioonivõimud tühistasid kõik Nõukogude okupatsiooniaegsed (pärast 21. juunit 1940) kehtestatud haridusalased seadused ja määrused Haridusdirektooriumi direktor Hjalmar Mäe 30. septembril 1941. aastal antud koolide tegevust korraldava määrusega.¹ Sellega sai kutsekoolide ja tehnikumide tegevuse aluseks taas sõjaeelses Eestis kehtinud seadused. Nõukogude võimu poolt asutatud õppeasutused kuulusid sulgemisele, tegevuse lõpetanud või teisetüübiliseks muudetud koolid aga pidid jätkama oma varasemat, nõukogude-eelset tegevust. Taas alustasid õppetööd Eestis enne sõda tegutsenud kutsekeskkoolid ning tööstus- ja majandusõpilastekoolid. Tööstus- ja kaubanduskeskkoolidel lubati uuesti avada ka IV klassid.² Haridusdirektooriumi alluvusse viidi tagasi 1941. aastal Vabariiklikule Tööjõureservide Valitsusele ja Põllutöö Rahvakomissariaadile allutatud õppeasutused. Nendest üle-Eestilise tähtsusega koolid (21 õppeasutust) jäid Põllutöödirektooriumi, teised (17 kooli) kohalike maavalitsuste ülalpidamisele.

Nõukogude okupatsiooni ajal avatud õppeasutustest jätkasid 1941/42. õppeaastal tegevust Haapsalu Naiskutsekool ja 1942/43. õppeaastal ka Tallinna Õhtutehnikum. Ümberkorralduste käigus avati näiteks Paide Täienduskooli baasil ka naiskutsekool Paides.

1941/42. õppeaastaks arvas Haridusdirektoorium kutsekoolide võrku 15 majandus-, 28 tehnilis-tööstus-, 18 nais-, kuus kodumajandus- ja 37 põllundus- ning maa-majanduslikku kutseõppeasutust.³

Endise Penijõe ja Putkaste Põllunduskooli ning Orgita kodumajanduskooli liitmise teel avati Läänemaal Uuemõisas uus põllundus- ja kodunduskeskkool ning kodumajanduskool.⁴ Kõrgema astme kutsekoolina alustas jaanuaris 1942 tegevust Tallinna Kujutava ja Rakenduskunstikool. Kuressaare Merekoolis algas õppetöö taas 16. oktoobril 1942.⁵

¹ Haridusdirektooriumi Teataja. Ametlik väljaanne, 1942, nr. 1, lk. 2.

² ERA, f. R-81, nim. 1, s. 46, l. 10.

³ Linna Teataja, 1941, 1. nov., nr. 49.

⁴ ERA, f. R-81, nim. 1, s. 208, l. 475.

⁵ A. K e n n i k , Kuressaare Merekool 1891–1945. – Nõukogude Õpetaja, 1983, 20. aug.

1941. aasta sügisel alustasid õppetööd 106 kutsekooli (nende hulgas 2 õpetajate seminari). 1942. aasta jaanuariks oli tööle rakendatud 125 kooli.⁶ Õpilaste arv nendes ulatus 8269-ni.⁷ Osa koole (Tartu Kunstikool ja muusikakool, Petseri Tööstuskeskkool ja mitu teist jäid suletuks.

Okupatsiooni- ja kohaliku tsiviilvõimu edasist hariduspoliitikat mõjutasid ühelt poolt nende hariduspoliitika, teiselt poolt sõjaolukorrast tingitud raskused. Okupatsioonivõimude järgnevaid haridusalaseid samme iseloomustas püüd veelgi süvendada taaskehtestatud astmelist koolisüsteemi ning juhtida rohkem noori kutsekoolide kaudu sõjamasinat teeniva praktilise töö juurde. See nõudis haridussüsteemi, eriti kutse-, aga ka keskhariduse ümberkorraldamist. Sellist hariduspoliitilist suunda hakati realiseerima ulatuslikumalt 1942. aastal.

27. aprillil 1942 anti välja 1937. aasta kutsehariduslike õppeasutuste seaduse muutmise määrus.⁸ Selle järgi põhinesid nüüdsest kõrgema astme kutseharidusõppeasutused kas gümnaasiumi alamastmel (nõuti gümnaasiumi II klassi lõpetamist, s.o. 8-aastast eelharidust) või keskastme kutseharidusõppeasutustel. Keskastme kutsekoolid jäid põhinema 6-klassilisele algharidusele.

Haridusdirektori otsusega muudeti 1942/43. õppeaastast kutsekoolide struktuuri.⁹ Kõrgema astme kutsekoolide võrku jäid kommertsikoolid, Tallinna ja Tartu tehnikumid (millede õppeaeg pikendati nelja aastani), Tallinna Kujutava- ja Rakenduskunstikool, Metsatehnikum Tihemetsas, Tallinna Merekool ning 1942/43. õppeaastal avatud Kuressaare Merekool ja Tallinna Õhtutehnikum, samuti kõrgema astme kutsekoolil või gümnaasiumil põhinenud Sotsiaal- ja Kodumajandusinstituut Tallinnas ning Kodumajandusinstituut ja Aiandusinstituut Kehtnas. (Viimane avati Kehtna Kodumajandusinstituudi aiandusosakonna baasil¹⁰). Senised põllundus-, aiandus- ja maatüübilised kodunduskeskkoolid reorganiseeriti 2-aastase õppeajaga kõrgemateks põllundus-, aiandus- ja kodumajanduskoolideks. Senine Tallinna Kodumajanduskeskkool muudeti Kõrgemaks Kodumajanduskooliks; Tartus avati kohalik Kõrgem Kodumajanduskool (mõlemad 3-aastase õpiajaga).

⁶ ERA, f. R-81, nim. 1, s. 46, l. 76.

⁷ Samas, nim. 1, s. 226, l. 411.

⁸ Haridusdirektooriumi Teataja. Ametlik väljaanne, 1942, nr. 6, lk. 45.

⁹ Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 4, lk. 27–30.

¹⁰ A. K e n n i k , Kutsehariduse minevikust ja tänapäevast. Rapla rajoonis Kodu-uurijate seminarikokkutulek 18.–21. augustini 1976. Artiklite kogumik. Tallinn, 1976, lk. 201.

Haridusdirektori otsusega 1942. aasta maist reorganiseeriti ka keskastme kutsekoolid. Kaubandus- ja ärimajanduskoolid muudeti 3-aastase õpiajaga kaubanduskoolideks, tööstuskeskkoolid ja poeglaste ametikoolid olenevalt osakonnast 2–3-aastasteks tööstuskoolideks. Tütarlaste ametikoolid muudeti samuti olenevalt osakonnast 2–3-aastase õpiajaga naiskutsekoolideks.¹¹ Avati kaks uut naiskutsekooli (Paides ja Kuressaares). Tallinna, Tartu, Rakvere ja Pärnu naiskutsekoolides lisati juurde 4. õppeaasta ja avati praktika- ehk ateljeeklassid. Tartus avati ühe-aastase õpiajaga kalanduskool Tallinnas kõrgemad kalanduslikud kursused.¹² Pärnu Kalanduskool muudeti ühe-aastase kursusega õppeasutuseks.

Uue koolitüübina rajati 1942/43. õppeaastast alates põllumajandusõpilaste koolid. Analoogiliselt sõjaeelsetele põllumajanduslikele rahvakoolidele töötasid põllumajandusõpilaste koolid kaks korda nädalas õhtuti pärast tööd (kokku 6–8 nädalatundi).¹³ 1942/43. õppeaastal alustas tööd 40 taolist kooli 1201 õpilasega ja üks aiandusõpilaste kool 25 õpilasega Tallinnas.¹⁴

Okupatsiooni esimesel õppeaastal töötanud 125 kutsekooli asemel töötas järgmisel 1942/43. õppeaastal 187 kutsekooli 14 768 õpilasega.¹⁵ Neist oli kõrgema astme kutsekoole 30 kokku 3792 õpilasega. Kui õpilaste arvu kasvu võib vaadelda kui sellesuunalise hariduspoliitika tagajärge, millele aitas kaasa mõnede kutsekoolide suur populaarsus, siis õppeasutuste arvuline suurenemine seletub eeskätt äsjaloodud põllumajandusõpilaste koolide hulgalise avamisega.

Okupatsiooniaegsele hariduspoliitikale oli omane püüd juhtida noored võimalikult kiiresti praktilise töö juurde, et sel viisil korvata sõjast tingitud majandussfäärist ära tõmmatud tööjõudu. Sellega seletub ka õppeaja lühenemine mitmes koolitüübis ja suur tähelepanu õhtuti töötavatele osajalistele koolidele. Põllumajandus- ja aiandusõpilaste koolide kõrval töötasid osajalistena veel 11 tööstusõpilaste, neli kodundusõpilaste ja kaks majandusõpilaste kooli.

1942/43. õppeaastal rajatud kutsekoolide võrk säilis suuremalt osalt ka 1943/44. õppeaastal. Samal ajal jätkati uute põllumajandusõpilaste koolide avamist. Nende

¹¹ Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 4, lk. 28.

¹² Eesti Sõna, 1942, 29. okt., nr. 249.

¹³ Eesti Sõna, 1942, 31. dets., nr. 301.

¹⁴ Eesti Sõna, 1943, 3. märts, nr. 50.

¹⁵ ERA, f. R-81, nim. 1, s. 226, l. 411.

arv suurenes 1944. aasta mais tehtud kokkuvõtete järgi 55-ni.¹⁶ Enamus eelmisel aastal töötanud põllundusõpilastekoolides avati II klassid. Tartu Kalanduskooli tegevus lõpetati. Selle asemel avati kalandusõpilaste klass Kuressaare Merekooli juures.¹⁷ Tallinna Kujutava- ja Rakenduskunstikool nimetati kujutava kunsti erialade Tartusse viimise järel Tallinna Rakenduskunstikooliks.¹⁸

Sõjaaja tingimustes nagu juba sõjaeelses Eestis sõltus õppeasutuste tegevus tihti peale kooli astunute arvust. Õpilaste minimaalarvu puudumisel jäeti üheks või teiseks õppeaastaks mõni kool, osakond või (eri)klass avamata. Kõige enam juhtus seda osaaajalistega koolides. Seepärast polnud kutsekoolide arv peaaegu kunagi stabiilne. 1943/44. õppeaastal mõjustas seda veelgi süvenenud ruumikitsikus, mistõttu mõned koolid alustasid õppetööd tunduvalt hiljem ettenähtud tähtajast. Eesti territooriumile kandunud sõjategevus põhjustas samuti mitme kooli sulgemise.

Haridusdirektuuris tehtud kokkuvõtete alusel tegutses Eestis 1943. aasta detsembris 186 kutsekooli 12 889 õpilasega.¹⁹ Sel õppeaastal mõjustasid õpilaste arvu oluliselt nii vanemate klasside õpilaste sundmobilisatsioon kui ka 1944. aasta algul läbi viidud üldmobilisatsioon. Sellest tingitult jäi kooli tulemata palju maalt pärit nooremate klasside õpilasi, kes isade mobiliseerimise tõttu pidid töötama kodus. Kõik see tingis õpilaste arvu märgatava vähenemise 1943/44. õppeaastal. Näiteks Võru Tööstuskoolis olid 60 õpilasest 20 sunnitud oma õpingud katkestama sõjaväkke kutsumise tõttu.²⁰ Samal põhjusel pidi tegevuse hoopis lõpetama Kuressaare Merekooli juures avatud kalandusõpilaste eriklass.²¹

Väljaspool Haridusdirektuurile allunud koolivõrku töötasid Eesti Rahva Ühisabile allunud õdedekoolid Tallinnas ja Tartus ning endise lavakunstikooli järglasena teatrikool Tallinnas. 1943. aasta aprillis alustas Tartu Ülikooli naistekliiniku juures tegevust veel Eesti Tervishoiukoja 1-aastase õpiajaga ämmaemandaatekool.²² Koolisisese õppuse kõrval toimus kutsealaste teadmiste andmine ka mitmesugustel lühema- või pikemaajalistel kursustel, mis toimusid nii kutsekoolide kui ka käitiste ja asutuste juures. Näiteks korraldasid Eesti Kutsekogud

¹⁶ ERA, f. R-81, nim. 1, s. 71, l. 101–102.

¹⁷ Eesti Sõna, 1943, 22. juuli, nr. 165.

¹⁸ Eesti Sõna, 1943, 15. aug., nr. 186.

¹⁹ ERA, f. R-81, nim. 1, s. 71, l. 45.

²⁰ Eesti Sõna, 1944, 13. juuni, nr. 135.

²¹ Eesti Sõna, 1944, 1. apr., nr. 76.

1943/44. õppeaastal ligikaudu poolsada mitmesugust kursust ligikaudu 3100 inimesele.²³ Märkimisväärsed olid veel tehnilised kursused Tallinna Õhtutehnikumi juures ning haldusametnike ettevalmistamiskursused Kuressaares ja stenotüpidide kool Tartus.

Püüdsid kitsendada noorte pääsu kesk- ja kõrgema hariduse juurde läbis punase niidina kogu okupatsiooniaegset seadlusandlust. Neil kaalutlustel väljastati alatasa koolivalitsustele ja koolide direktoritele ringkirju, mille eesmärk oli kutsesuunitluse tõhustamine, kutsekoolide propageerimine ja noorte juhtimine üldhariduslikest õppeasutustest kutsekoolidesse.²⁴ Algkooli lõpetanud noori püüti suunata keskastme kutsekoolidesse, eriti maal asuvatesse põllundus-, aiandus-, piimandus- ja kodumajanduskoolidesse, gümnaasiumi alamastme (ja isegi gümnaasiumi III klassi) lõpetanuid üldhariduse jätkamise asemel kõrgema astme kutsekoolidesse, eeskätt jällegi põllundus-, aiandus- ja kodumajanduskoolidesse.

Püüdes juhtida noori kutsekoolidesse ja samal ajal kitsendades noorte pääsu kõrgema astme kutsekoolidesse, andis Haridusdirektoorium 7. aprillil 1943 täiendava juhendi, milles rõhutati: “Otsese edasiõppimise õiguse andmist tuleb vaadelda kui erandjuhtu ja selle andmisel õpilaste teadmiste ja oskuste lõpphinded ei või olla ainumäärava tähendusega”.²⁵ Sama juhendiga lubati koolide õppenõukogudel õpilase edasiõppimise õiguse otsustamine edasi lükata järgmise õppeaasta esimese koosolekuni. Tegelikult tähendas see katkematult edasiõppimise võimaluse likvideerimist.

Eelis edasiõppimiseks kõrgema astme kutsekoolides oli gümnaasiumi alamastme lõpetanutel. Nii võeti tehnikumidesse, kommerskoolidesse ning Tallinna Kujutava- ja Rakenduskunstikooli gümnaasiumi alamastme lõpetanute kõrval vastu ainult neid vähemalt 3-aastase õpiajaga keskastme kutsekooli lõpetanuid, kes olid saanud lõputunnistuse märkusega kõrgema astme kutsekooli astumise õigusega.²⁶

Et kõrgema astme kutsekoolidesse vastuvõtukatsed korraldati gümnaasiumi alamastme ulatuses, jäid keskastme kutsekoolide lõpetanud raskesse olukorda, sest kutsekoolides oli põhitähelepanu pühendatud erialaainete õpetamisele ja üldhariduslik

²² Eesti Sõna, 1944, 5. juuli, nr. 153.

²³ Eesti Sõna, 1944, 30. juuli, nr. 175.

²⁴ Vt. näiteks haridusdirektori ringkirjad 1. aprillist 1942, nr. 1281-k ja 19. aprillist 1943, nr. H 12-24. (Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 1, lk. 9–10 ja 1943, nr. 19, lk. 135–137).

²⁵ Haridusdirektooriumi Teataja, 1943, 14. apr., nr. 86.

tsükkel sellest tingitult jäänud nõrgemaks. Vabatahtlike täiendusainete sisseviimine tööstuskoolidesse pidi küll suurendama nende lõpetanute konkurentsivõimet tehnikumidesse astumisel, kuid muude kitsenduste kõrval jäi seegi “vastutulek” haridustee jätkamiseks üksnes teoreetiliseks võimaluseks.

Gümnaasiumi lõpetanute jaoks avati kutsekoolide juures spetsiaalselt nendele määratud osakondi. Näiteks avati gümnaasiumi lõpetanute jaoks Tallinna Tehnikumi maamõõdu-kultuurtehnika osakonna juures 1-aastase õpiajaga maamõõtjate kursus, gümnaasiumi II klassi lõpetanud tütarlaste jaoks aga 1-aastase õpiajaga tehniliste joonestajate kursus. Kommertskoolides avati eelklasse II klassi õppeplaanide järgi, kuhu võeti vastu gümnaasiumi I klassi lõpetanuid.

Õppe- ja kasvatustöös võeti okupatsiooniaastail aluseks sõjaeelses Eestis kehtinud põhimõtted, mida täiendati Saksa natsionaalsotsialistliku ideoloogiaga. 1941/42. õppeaastal kasutati kutsekoolides vanu, sõjaeelseid õppeplaanide, viies nendesse sisse mõned muudatused. Õppeplaanidest jäeti välja NSV Liidu konstitutsioon ja teised Nõukogude okupatsiooni ajal sisse viidud õppeained ning võeti sisse saksa keel (täisajalistes koolides 5, osajalistes 3 tundi nädalas).

1942/43. õppeaastaks koostati ja kehtestati Saksamaa samalaadsete koolide eeskujul uued õppeplaanid, mis enamikus jäid kehtima ka 1943/44. õppeaastal. Lähtudes praktilistest kaalutlustest vähendati 1943/44. õppeaastal tööstus- ja tööstusõpilaste koolides teoreetiliste tundide arvu. Näiteks suurenes tööstuskoolide kõikides klassides tööõpetuse nädalatundide arv 20-lt 24-le.²⁶ Ka viidi 1943/44. õppeaastast tööstuskoolide teistes ja kolmandates klassides sisse nn. vabatahtlikud täiendusained (eesti ja saksa keel, füüsika, matemaatika) kummaski üheksa tundi nädalas.

Okupatsiooniaastail piirati õpilaste isetegevust. See piirdus peamiselt spordiga.

Märgatavalt vähenes okupatsiooniaastail erialase ettevalmistuse ja -staažiga õpetajate arv. Üks osa neist oli evakueerunud Nõukogude tagalasse. Osa õpetajaid olid Saksa okupatsioonivõimud arreteerinud ja nad vaevlesid koonduslaagris (Theodor Algma, Oskar Peters jt.), osale ei antud tööd. Seepärast oli koolidel sobivate õppejõudude leidmisel raskusi, eriti tehnilistel (osalt ka põllumajanduslikel) erialadel. Kogemustega õpetajate vähesusest tingitult võeti tööle kutseta õpetajaid, kellele korraldati pedagoogilisi ja erialaseid täienduskursusi.

²⁶ Eesti Sõna, 1943, 14. apr., nr. 86.

²⁷ Eesti Sõna, 1943, 15. aug., nr. 186.

Õppimistingimused olid rasked. 1941/42. õppeaastat alustati enamikes koolides alles 1. novembril,²⁸ mitmes õppeasutuses aga veelgi hiljem. Hilinemisega alustati õppetööd ka järgmistel aastatel.

Suur osa koolihoonetest võeti Saksa sõjaväe käsutusse ja neid kasutati kasarmute ning haiglatena. Ka oli koolihooneid hävinud sõjategevuses (näiteks Tartus tööstuskeskkooli, kommertsikooli ja õpetajate seminari hooned). Seepärast tuli koolidel nende valdusse jäetud ruumides töötada kitsastes oludes, tihtipeale mitu õppeasutust ühes hoones ja mitmes vahetuses. Ruumikitsikusest tingitult lubati haridusdirektori 8. septembri 1942. aasta korraldusega töötada koolidel kuni neljas vahetuses. Õppetunni kestust lühendati 30 minutini. Samuti lühendati õppeprogramme. Vähendada tundide arvu ning klassidel lubati töötada isegi ülepäeviti.²⁹

Koolide valdusse jäetud ruumide suure ülekoormuse tõttu hakati nimetatud korralduse sätteid kasutama küllalt suures ulatuses juba 1942/43. õppeaastal, eriti aga 1943/44. õppeaastal, mil koolidelt võeti veelgi nende hooneid sõjavõimude käsutusse. Kui ülepäeviti töötamine muutus üldiseks 1943/44. õppeaastal, siis mitmes vahetuses töötamine ja õppetundide kestuse lühendamine 30 minutile oli küllaltki üldine juba 1942/43. õppeaastal. Sellises olukorras tuli õpetajatel tundides piirduda kõige hädavajalikumate selgitustega. Ajakitsikust püüti korvata õpiku osatähtsuse suurendamisega ja õpilaste juhtimisega aine iseseisvale läbitöötamisele. Samal ajal ei jätkunud õpikuid kõikidele õpilastele. Nõukogude õpikud olid keelatud, uusi aga ilmus vähe. Kõige selle all kannatas õppetöö tase. Enamalt jaolt aeti läbi sõja eel ilmunud õpikutega.

Puudusid võimalused ka uute õppeabinõude muretsemiseks. Siingi tuli läbi ajada olemasolevaga. Õppeabinõusid täiendati okupatsiooniaastail vaid niivõrd, kuivõrd neid suudeti ise valmistada. Materjalide puudumisest tingitult olid sellekski võimalused piiratud.

Kõigis neis kutsekoolides, kus enne sõda oli olnud õppemaks, kehtestati see uuesti. 1941/42. õppeaastal tuli õppemaksu semestris maksta 100 rubla.³⁰ 1942/43. õppeaastal oli õppemaksu suurus kõrgema astme kutsekoolides 50 marka, keskastme

²⁸ Linna Teataja, 1941, 31. okt., nr. 48.

²⁹ Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 9, lk. 77.

³⁰ Linna Teataja, 1941, 14. okt., nr. 33.

kutsekoolides 20 marka aastas.³¹ Et raha väärtus oli madal, siis õppemaks kellegi takistuseks ei kujunenud.

Okupatsioonivõimud rakendasid õpilasi mitmesuguste otseselt sõjamajanduse huvides olevate aktsioonide läbiviimisel, nagu puulehtede, paberi, kummi, kontide, tekstiilijäätmete, metallide, ravimtaimede jms. kogumisel. 1942. aastal kehtestati kutsekoolide õpilastele, kes olid saanud 15-aastaseks, suvine kehalise töö tegemise kohustus maal, kas põllumajanduse, metsanduse, kalanduse või mõnel muul alal. Nõutav töökohustuse kestus oli neli nädalat, mida õppetöö edasilükkamise tõttu pikendati veel nelja nädala võrra. Sügisel tuli õppeasutusele esitada tööloleku kohta sellekohane õiend. Õiendi mitteesitamisel kustutati õpilane õppurite nimestikust.³² Põllu- ja aiatöödele rakendati ka kõik muudest ülesannetest vabaks jäänud õppejõud.³³ 1943. aasta suvel olid õpilased kohustatud olema talutöödel 15. maist–15. oktoobrini (välja arvatud need, kes viibisid kohustuslikul praktikal).

Pärast 1943/44. õppeaasta ametlikku lõppu jätkus kutsekoolides nn. suvine õppeperiood praktiliste töödega. Töötasid tööstuskoolide ja tehnikumide õppetökojad, põllumajanduslike koolide õpilased aga tegelesid praktiliste töödega koolide õppemajapidamistes. 17. aprillist 1944 algas noorte sunduslik põllumajanduslik abiteenistus.³⁴ Kutsekoolide õppetöökodasid koormati sellest peale üha rohkem sõjaliste tellimustega.

Sõjamajandus ja tungiv vajadus töökäte järele mõjutasid silmatorkavalt okupatsiooniaegset hariduspoliitikat. Eriti ilmekalt leidis see väljenduse 1944. aasta suvel, mil sõjategevus kandus Eesti territooriumile. Eelkõige väljendus see käitisväljaõppe propageerimises, kusjuures kutselise väljaõppe kõrgeimaks arenguvormiks tunnistati Saksamaal kehtinud õppetöökoja väljaõpe.³⁵ Eesmärgiks seati kutsekoolide järkjärguline üleminek käitispraktikale. Hakati asutama õppetöökodasid või tegema eeltöid nende rajamiseks. Kui eelnenud aastatel õppeaasta algus alati venis, siis 1944. aastal püüti tööstuskooli avada juba augustis, komplekteerida neid uute õpilastega (1926. ja 1927. aastal sündinud mobiliseeriti lennuväe abiteenistusse jt. üksustesse) ja alustada õppetööd võimalikult kiiresti. Tallinna Tööstuskoolis

³¹ Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 9, lk. 76.

³² Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 3, lk. 22.

³³ Haridusdirektooriumi Teataja, 1942, nr. 5, lk. 32.

³⁴ Eesti Sõna, 1944, 29. märts, nr. 78.

³⁵ Eesti Sõna, 1944, 23. juuli, nr. 169.

näiteks oli uue õppeaasta alguseks 21. august, Tallinna Raudteetööstuskoolis ja Pärnu Tööstuskoolis 1. september 1944. Veel 1944. aasta augustis-septembris töötati Haridusdirektooriumis välja kavad kutsekoolide õppetöökodade rakendamiseks sõjalistele töödele.

Vanemate klasside õpilasi värvati Eesti Leegioni. Selleks lubati koolidel need õpilased, kes pärast 1. veebruari 1943 on astunud või astuvad vabatahtlikult Eesti Leegioni vabastada õppemaksust ja tunnistada klassi- või koolikursus neil lõpetatuks.

Sedamööda, kuidas Saksamaa sõjaline olukord lüüasaamiste järel järkjärgult halvenes, loobuti vabatahtlike värbamisest ja mindi üle noorte sunniviisilisele sõjaväeteenistusse kutsumisele. 1943. aasta sügisel kutsuti väeteenistusse 1924. ja 1925. aastal sündinud noormehed. 1944. aasta veebruaris kuulutati välja totaalne mobilisatsioon, mille alla langes enamik vanemate klasside noormeestest ja noorematest õpetajatest. Lisaks kõigele kuulutati 1944. aasta augustis välja 1926. aastal sündinute mobilisatsioon ja aasta nooremate kutsumine lennuväe abiteenistusse.

Õppetöö 1944. aastal lõpetati 23. märtsil, mõnedes koolides kas koolihoonete sõjaväe kasutusse võtmise või evakuatsiooni tõttu isegi varem. Jäeti ära kevadised klassist klassi üleminekukatsed ning lõpueksamid viimaste klasside õpilastele. Traditsiooniline kevadine uute õpilaste vastuvõtmine lükati sügisele.

[tekst toimetatud aastail 2001-2002]